

دایره تحصیلات تکمیلی

رساله سطح ۳

موضوع

مبانی و شیوه‌های تربیت اخلاقی در قرآن کریم از منظر علامه طباطبایی (ره)

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر اصغر اخوی

نگارش:

رقیه سپهری

پاییز ۱۳۹۷

چکیده

یکی از موضوعات مهم در بحث اخلاق اسلامی، شیوه‌های تربیت اخلاقی است. با وجود تحولات چشمگیری که در عرصه‌های مختلف تعلیم و تربیت، صورت گرفته، اما در زمینه تربیت اخلاقی به ویژه از منظر اسلام و دیدگاه علما، تلاش‌های لازم و کافی انجام نشده است؛ از این روی ضرورت پرداختن به شیوه‌های تربیت اخلاقی در اسلام و کنکاش ابعاد پیدا و پنهان مسئله، از اولویت‌های تحقیق حاضر می‌باشد.

در این تحقیق به شیوه کتابخانه‌ای و با مدد گرفتن از ابزار فیش برداری به این سوال اساسی پاسخ داده شد که مبانی و شیوه‌های تربیت اخلاقی از نظر علامه طباطبایی (ره)، چگونه است؟ که نتایج در پنج فصل به شرح ذیل ارائه گردید.

از مهمترین نتایجی که از مبانی خداشناسی به دست می‌آید نقش محوری وحدت اطلاقی در اندیشه‌ی علامه است. وحدت اطلاقی نه تنها در شناخت ذات بلکه در تبیین صفات الهی و نسبت بین خدا و مخلوقات نیز بسیار حائز اهمیت است. مبانی هستی‌شناسی حقیقی به معنای معرفت ذات، صفات و افعال خداوندی است و سایر مباحث اعتقادی در ارتباط با همین معارف طرح می‌شوند که با عنوان توحید و صفات کمالیه الهی آورده شده است. مبانی انسان‌شناسی که در آن به هدفمند بودن آفرینش انسان اشاره شده و سپس اختیار و آزادی بشر از دیدگاه قرآن بیان شده است. همچنین قبول فطرت الهی برای نوع بشر یکی از مباحث این فصل می‌باشد. در فصل شیوه‌های تربیت اخلاقی به بیان روش‌های تربیت در قرآن پرداخته شده و در پایان نظر علامه طباطبایی (ره) نیز آورده شده است.

بنابراین قرآن کریم همه آموزه‌های خود را حول محور «توحید» بیان می‌کند و انگیزه تربیت اخلاقی را، حبّ معبود و رسیدن به قرب و نزدیکی به او بیان می‌کند. مرحوم علامه طباطبایی نیز با توجه به آیات قرآن کریم آگاهی کامل و علم شهودی و حضوری نسبت به خدای متعال که همان قرب حقیقی نسبت به پروردگار است را تنها در سایه تهذیب نفس و تربیت اخلاقی صحیح می‌داند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات و مفهوم شناسی
۲	گفتار اول: کلیات
۲	۱-۱- تبیین موضوع
۳	۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق
۴	۱-۳- سوالات تحقیق
۵	۱-۴- پیشینه پژوهش
۷	۱-۵- روش تحقیق
۸	گفتار دوم: مفهوم شناسی
۸	۲-۱- مفهوم اخلاق
۱۱	- اخلاق از نظر علامه طباطبایی (قدس سره)
۱۳	۲-۲- مفهوم تربیت
۱۷	۲-۳- مفهوم تربیت اخلاقی
۲۰	۲-۴- مفهوم مبانی
۲۱	۲-۵- مفهوم شیوه ها
۲۳	فصل دوم: مبانی خداشناسی (الهیاتی) تربیت اخلاقی
۲۵	۲-۱- خدا در اندیشه علامه طباطبایی
۲۷	۲-۲- توحید
۲۹	۲-۳- صفات خدا عین ذات اوست
۳۴	۲-۴- راه‌های شناخت خدا
۳۶	۲-۵- معرفت خدا به خدا
۳۸	۲-۶- اسمای حسناى الهی
۳۸	۲-۶-۱- مراد از «اسماء حسنی»
۴۱	۲-۷- پیوند معرفه النفس و معرفه الرب در اندیشه علامه طباطبایی
۴۶	فصل سوم: مبانی هستی شناسی تربیت اخلاقی
۴۷	۳-۱- نگرش اسلام به هستی
۴۸	۳-۲- مکتب تربیتی علامه طباطبایی
۴۹	۳-۳- مبانی هستی شناسی از نظر علامه طباطبایی
۴۹	۳-۳-۱- اصل توحید
۵۲	۳-۳-۲- سلسله مراتبی بودن جهان هستی
۵۳	۳-۳-۳- غایتمندی جهان هستی (معاد)

- ۵۵ ۳-۳-۴- وجود روابط متقابل در جهان هستی
- ۵۶ ۳-۳-۵- تشریح براساس تکوین
- ۵۷ ۳-۴- هستی شناسی توحید، معرفت حصولی، معرفت شهودی
- ۵۷ ۳-۴-۱- معرفت حصولی و شهودی به مبدا هستی
- ۶۰ ۳-۵- معرفت از مبدا هستی با نگاهی دیگر
- ۶۱ ۳-۶- گرایش فطری به مبدا هستی

فصل چهارم: مبانی انسان شناسی تربیت اخلاقی

گفتار اول: مبانی انسان شناسی در اسلام

- ۶۷ ۱-۱- فلسفه و اهمیت انسان شناسی
- ۶۹ ۱-۲- ارتباط انسان شناسی با مسائل اخلاقی
- ۷۰ ۱-۳- نگرش اسلام به انسان
- ۷۱ ۱-۴- نگرش اسلام به جامعه
- ۷۳ ۱-۵- نگرش جامعه به انسان
- ۷۵ ۱-۶- نگرش اسلام به شناخت
- ۷۶ ۱-۶-۱- قرآن و خدامحوری
- ۷۷ ۱-۶-۲- دو اصل مهم تربیت
- ۷۷ ۱-۷- ژرفای انسان از دیدگاه اسلام

گفتار دوم: مبانی انسان شناسی تربیت از دیدگاه علامه

- ۸۰ ۲-۱- فطرت الهی انسان
- ۸۲ ۲-۲- آفرینش انسان
- ۸۹ ۲-۲-۱- تجرد نفس
- ۹۰ ۲-۲-۱-۱- آیاتی دال بر دوئیت و مغایرت بین نفس و بدن و تجرد نفس
- ۹۱ ۲-۳- تغییرپذیری شخصیت انسان
- ۹۳ ۲-۳-۱- اختیارانسان
- ۹۳ ۲-۳-۲- انسان موجودی استکمالی
- ۹۵ ۲-۴- انسان دارای مطلوب نهایی
- ۹۶ ۲-۴-۱- کمال نیمه نهایی و کمال نهایی انسان
- ۹۷ ۲-۵- کرامت انسانی
- ۹۸ ۲-۶- جاودانگی انسان
- ۹۹ ۲-۷- شناخت و آگاهی
- ۱۰۰ ۲-۷-۱- امکان شناخت
- ۱۰۰ ۲-۷-۲- وسایل و ابزار شناخت
- ۱۰۲ ۲-۷-۳- هدف شناخت

فصل پنجم: روش‌های تربیت اخلاقی

گفتار اول: روش‌های تربیت اخلاقی در اسلام

۱-۱- ایجاد محیط تربیتی مساعد

۱-۱-۱- زمینه سازی

۱-۱-۲- الگوسازی

۱-۱-۳- سالم سازی محیط

۱-۱-۴- تغییر موقعیت

۱-۲- تأمین صحیح نیازهای زیستی

۱-۲-۱- توجه به نظام معیشتی

۱-۲-۲- ازدواج

۱-۲-۳- ورزش

۱-۲-۴- کار

۱-۳- روش تکریم شخصیت

۱-۳-۱- اکرام و احترام

۱-۳-۲- توجه مثبت بدون شرط

۱-۳-۳- اغماض

۱-۳-۳-۱- حمل به صحت یا تفسیر به نیکوترین وجه

۱-۳-۳-۲- تغافل و تجاهل

۱-۳-۳-۳- عفو و صفح

۱-۳-۴- مسئولیت دادن

۱-۴- دعوت به ارزش‌های اخلاقی

۱-۵- پرورش نیروی عقلانی

۱-۵-۱- طبیعت

۲-۵-۱- تاریخ

۳-۵-۱- قرآن

۴-۵-۱- انسان

۱-۶- روش عبرت آموزی

۱-۶-۱- مشاهده آثار گذشتگان

۱-۶-۲- نظر به طبیعت و موجودات

۱-۶-۳- توجه به حوادث و رویدادهای فعلی

۱-۶-۴- تأمل در قصص گذشتگان

۱-۷- مداومت بر عمل

۱-۷-۱- تمرین و عادت دادن

۱۳۵	۲-۷-۱- بهره گیری از اضداد
۱۳۵	۳-۷-۱- ابتلا و امتحان
۱۳۶	۴-۷-۱- معاشرت و مجالست
۱۳۶	۸-۱- روش تشویق و تنبیه
۱۳۷	۱-۸-۱- توجه عاطفی
۱۳۸	۲-۸-۱- تشویق زبانی
۱۳۸	۳-۸-۱- تشویق عملی
۱۳۹	۴-۸-۱- جریمه و جبران
۱۴۰	۸-۱-۵- توبیخ و تنبیه بدنی
۱۴۰	۹-۱- نظارت بر خود
۱۴۲	۱-۹-۱- توبه (نوسازی خویشتن)
۱۴۳	۱۰-۱- پرورش ایمان
۱۴۴	۱-۱۰-۱- عبادت
۱۴۵	۲-۱۰-۱- ذکر
۱۴۶	۳-۱۰-۱- نیایش
۱۴۷	۴-۱۰-۱- محبت به اولیای الهی
۱۴۹	گفتار دوم: روش های تعلیم و تربیت از نگاه مکتب تربیتی علامه
۱۴۹	۱-۲- روشهای ارشادی
۱۵۰	۲-۲- روش های تنبیهی
۱۵۱	۳-۲- روش های هدایتی
۱۵۵	نتیجه گیری
۱۵۶	فهرست منابع

فصل اول

کلیات و مفاهیم